

Beskatning af kooperative Foretagender.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 19. Marts 1903.

Af

Frantz Pio.

At et kooperativt Selskab maa betale almindelig Afgift af de faste Ejendomme, det ejer, og Told af de Varer, det køber, er en Selvfølge. Spørgsmaalet er kun, om disse Selskaber kunne inddrages under en Indkomstskats Rammer, selv om disse ere saa vide, at de omfatte baade Individer og Selskaber, baade fysiske og juridiske Personer.

Spørgsmaalet er i disse Dage blevet aktuelt paa en dobbelt Maade: for det første har man som bekendt i England afkrævet Indkomstskat af de danske Andels-svineslagterier, som have Salgskontorer i Landet; for det andet er der i den nye Kommuneskattelov, hvis endelige Vedtagelse staar for Døren her i Landet sammen med de øvrige Skattelovforslag, for første Gang optaget en Beskatning af Aktieselskaber, og en saadan Beskatning vil, hvis man ikke drager Grænsen skarpt og rigtigt mellem Aktieselskaber og kooperative Foretagender, meget let komme til at ramme ogsaa mange af de sidste.

Englændernes Skatteattentat paa vore Andelsselskaber fører os ind paa Spørgsmaalet, om kooperative Foretagender overhovedet kunne indbefattes under en Indkomstskat; det danske Lovforslag om Aktieselskabers Beskatning fører os ind paa Spørgsmaalet om den rette Afgrænsning mellem disse Selskaber og kooperative Foretagender.

Der er et gammelt Ord, der siger, at alle Veje føre til Rom. Paa samme Maade føre de her rejste Beskatningsspørgsmaal, der ligge langt ude i Teoriens Periferi og tildels synes at bero paa rent praktiske Hensigtsmæssighedshensyn, os lige ind i Kooperationens inderste Væsen, føre os ind paa Udredelsen af en af de største Skillelinjer i det moderne Erhvervsliv. At Spørgsmaalet maa have denne Dybde, er klart, naar man akcepterer den formentlig rigtige Position, at kooperative Selskaber ikke kunne rammes af en Indkomstskat af den simple Grund, at de overhovedet intet Overskud eller Profit kunne give, og at det netop er dette, at de ikke ere bestemte til at afkaste Profit, der skiller dem fra Aktieselskaber og fra al anden kapitalistisk Virksomhed, saa at denne Afgrænsning, hvor tilsløret den end ofte fremtræder i det praktiske Liv, dog er det mest fundamentale, vort Erhvervsliv overhovedet kender.

Lige som det ejendommelige ved al kooperativ Virksomhed er, at den ikke sker for Profit, saaledes er det det ejendommelige ved al kapitalistisk Virksomhed, at den foregaar med Profit for Øje, og det egentlig ejendommelige, det sære, ligger snarere i det sidste end i det første, skønt det maaske tager sig omvendt ud for en Generation, der er vokset op med en næsten

ublandet kapitalistisk Produktionsmaade for Øje. Frigør man imidlertid sit Blik for denne Vanens sløvende Magt, ser man straks det underlige i, at en produktiv Virksomhed, hvis sidste samfundsmæssige Opgave jo maa være at fyldestgøre de menneskelige Fornødenheder, foregaar med det denne Opgave i og for sig ganske uvedkommende Maal for Øje, at skabe Profit paa en privat Kapital. Papirfabrikantens Formaal er ikke at forsyne Befolkningen med Papir, men at skabe den størst mulige Profit paa sin Kapital, og at disse Formaal ingenlunde falde sammen, fremgaar bedst deraf, at det under visse Forudsætninger — Kartellering og høj Toldbeskyttelse — meget vel kan være saa, at den sikreste Vej til at øge Profitten er at indskrænke Produktionen og saaledes reducere det Maal, hvori Befolkningens Behov bliver fyldestgjort.

Der er saaledes en Dualisme til Stede i den kapitalistiske Virksomhed, og denne Dualisme er et saa fundamentalt Træk, at alle de Forstyrrelser, som Erhvervsvirksomheden erfaringsmæssig lider af, kunne føres tilbage hertil. Den kapitalistiske Produktion er sat under det Vilkaar, at Befolkningens Fornødenheder kun fyldestgøres, hvis der samtidig hermed afkastes Profit paa den beskæftigede Kapital; ja Vilkaaret er endog, at der afkastes den Gennemsnitsprofit, der har bundfældet sig som Rente. Dette Vilkaar lægger et stadigt Pres paa Produktionen, og de velkendte Afbrydelser ere kun det akutte Udslag af dette stadige Pres.

Jeg skal ikke fordybe mig nærmere i dette Punkt, navnlig ikke indlade sig paa Spørgsmaalet om, hvorvidt ikke en saadan profitmæssig Produktion, trods al sin indre Modsigelse, maatte være en historisk Nødvendig-

hed; jeg har blot villet præcisere, at Profiten er den Akse, hvormed hele det kapitalistiske Erhvervsliv drejer sig.

Naar nu en ny Art af produktiv Virksomhed dukker op, en Virksomhed, som løsriver sig fra Profitvilkaaret og uden Bihensigt sætter sig til direkte Formaal at fyldestgøre de menneskelige Behov, vil det ses, at denne Virksomhed, Kooperationen, drejer sig om en hel anden Akse, tilhører en ganske anden Verden. En nærmere Karakteristik af den kooperative Virksomhed er overflødig, der er kun det rent negative at sige, at den Dualisme, som Profitbestræbelsen sætter ind i den kapitalistiske Produktion, ikke er til Stede her.

Distinktionen mellem Aktieselskabet som den fuldblods Repræsentant for den kapitalistiske Erhvervsvirksomhed og det kooperative Foretagende er derfor den dybeste, vort Erhvervsliv kender, og denne Distinktion beror ikke blot og bart paa det subjektive Element, om Produktionen er bestemt til at afkaste Profit. Det ligger i de kooperative Virksomheders Natur, at de, ret beset, ikke kunne afkaste nogen Profit eller noget Overskud, og heraf følger, hvad der særlig interesserer overfor de her opkastede Beskatningsspørgsmaal, at de ikke med Rette kunne rammes af nogen Indkomstskat.

Naar 4 Venner i Fællesskab købe en Ost eller indforskrive et Fad Vin, dele dette mellem sig og repartere Omkostningerne, faa de de paagældende Varer noget billigere, end om de købte dem i en Butik, men noget Overskud eller Profit kan der her lige saa lidt være Tale om, som naar man ved Prutning opnaar et Afslag i Prisen ved Butikshandel. Med Hverdags-

sprogets sædvanlige Unøjagtighed kan den paagældende maaske sige, at han har »tjent« den Besparelse, hvorom det drejer sig, men det er ganske det samme, som naar en Vagabond praler af, at han aldrig har tjent saa høj en Dagløn, som naar han sidder en Bøde af.

Lad nu de 4 Venner blive til 100, og lad dem ikke blot indkøbe Ost og Vin, men alle deres almindelige Forbrugsartikler, saa at vi have en egentlig Forbrugsforening for os. Dette forandrer selvfølgelig ikke Sagen det ringeste; der realiseres Besparelser, men ingen Profit. Naar Virksomheden har naaet et vist Omfang, viser det sig imidlertid vanskeligt at repartere Omkostningerne nøjagtig paa hver enkelt lille Varekvantitet; det er derfor, bortset fra alle andre Bihensyn, det mest praktiske at beregne Prisen ret rigeligt og saa ved Regnskabsaarets Slutning at refundere Medlemmerne det for meget betalte Beløb. Det er dette og intet andet, der sker, naar Forbrugsforeningen fordeler sit saakaldte Overskud mellem sine Medlemmer i Forhold til deres Indkøb. Overskudet er et af Medlemmerne efter visse Regler sammensparet Beløb, og Fordelingen af Overskudet er kun en simpel Refusion, idet Beløbet jo nemlig deles mellem Medlemmerne i det Forhold, hvori de have bidraget til dets Tilvejebringelse, saa at hvert Medlem kun faar sin egen Spareskilling tilbage.

Paa Beskatningsomraadet kan der deraf udledes to Konsekvenser: for det første, at selve Forbrugsforeningens saakaldte Overskud ikke kan rammes af Indkomstskatten; for det andet, at den til Medlemmerne udbetalte Forbrugsdividende ikke kan medregnes til deres individuelle Skatteindtægt. Det første vilde være lige saa absurd som at gøre en Sparegris til Subjekt for

en Indkomstskat, det andet lige saa absurd som at regne de i Aarets Løb paa Sparekassebog hævede Kapitalbeløb med til Borgernes Skatteindtægt.

Vi forfølge Forbrugsforeningerne et Skridt videre. Naar de have naaet en vis Udvikling, bliver der til Husleje, Lønninger etc. en større Kapital nødvendig end den, der er tilvejebragt ved Medlemmernes Indtrædelsespenge. Den mest primitive Maade at forskaffe sig denne Kapital paa er ved Optagelse af et Laan med ubegrænset og solidarisk Hæftelse af alle Medlemmerne; Forrentningen af Laanet indgaar i Driftsudgifterne, og den ovenfor beskrevne Situation forandres ikke heraf. Under mere udviklede Forhold, navnlig naar Forbrugsforeningens Rammer skulle udvides ud over den snævre Kreds af Personer, som kende hinanden, frembyder et saadant Obligationslaan imidlertid betydelige Misligheder, og det vil da vise sig mere praktisk at forskaffe sig den nævnte Kapital ad den Vej, at man paalægger Medlemmerne som Betingelse for Medlemsskabet at tegne en Aktie, hvis Dividende er begrænset til den almindelige Sparekasserente, f. Eks. 4 pCt.

Strængt principielt burde dette Medlemmernes Kapitalindskud være rentefrit, og dette vilde ogsaa praktisk kunne fastholdes, hvis det var muligt nøje at afpasse hvert Medlems Kapitalindskud til den Fordel, han drager af Virksomheden, altsaa til hans Indkøb. I saa Fald vilde jo Byrderne være fordelt i nøjagtig samme Forhold som Fordelene, og der var altsaa ingen Grund til at give særligt Vederlag for Byrderne. Da Medlemmernes Forbrug imidlertid stadig veksler, er dette en Umulighed, og man maa derfor ad en anden

Vej søge at neutralisere det inddragne Kapitalelement, og dette gøres paa den simpleste Maade ved at give Indskyderen samme Udbytte, som han kunde faa i en Sparekasse.

Eksistensen af en saadan Aktiekapital ændrer aldeles ikke Foretagendets Karakter; dets Formaal er stadig direkte at fyldestgøre Medlemmernes Fornødenheder og ikke at skabe Profit paa en Kapital. Dividendens Begrænsning til Sparekasserenten er jo i den mest skærende Modstrid med Profitformaalet. Indskyderen kan aldrig blive bedre stillet, end om han havde anbragt Pengene i en Sparekasse, medens han vel kan blive daarligere stillet, idet han, naar Overskudet synker tilstrækkelig langt ned, maa nøjes med en ringere Dividende end 4 pCt. Aktiekapitalen fungerer i Virkeligheden kun som et Obligationslaan af særlig bekvem Form, idet Selskabet for det første frigøres for den ubegrænsede solidariske Hæftelse og dernæst i vanskelige Tider har frie Hænder til at undlade den fulde Forrentning af den paagældende Kapital. Folk, der ville anlægge deres Kapital forretningsmæssig og altsaa forfølge Profitformaal, kunne fornuftigvis aldrig tegne en saadan Aktie, der aldrig kan stige over pari, men kun falde derunder. Selskabet kan derfor, hvor det ikke vil appellere til altruistiske Motiver, kun faa Aktiekapitalen tegnet hos sine egne Medlemmer, idet det stiller Indehavelsen af en Aktie -- i Almindelighed lydende paa et ganske ringe Beløb -- som Betingelse for Medlemsskabet.

I de engelske Forbrugsforeninger, som jo ere baserede paa Aktier, er Sagen ordnet paa den praktiske Maade, at hvert Medlem ved Indtrædelsen maa tegne

sig for en Aktie paa 1 £, hvoraf imidlertid kun 1 sh. behøver at indbetales kontant, medens Resten suppleres gennem hans Andel i Overskudet. Højest karakteristisk er det, at de engelske Forbrugsforeninger, efterhaanden som de have vundet i Styrke og Soliditet, alle have nedsat Aktiedividenden fra 5 til 4 pCt. Herved illustreres paa ejendommelig Maade den fundamentale Forskel mellem det kapitalistiske Aktieselskab og Kooperativselskabet paa Aktier: Aktieselskabets Succes maales ved, hvor højt det kan presse Dividenden op; Kooperativselskabets Succes maales ved, hvor langt det kan trykke Dividenden ned.

De danske Brugsforeninger, der jo gennemgaaende ere meget smaa og væsentlig florere i Landdistrikter og Smaabyer, ere hidtil blevne staaende paa det primitive Stadium med den ubegrænsede solidariske Hæftelse for alle Medlemmer. For at kunne overskride Sognegrænserne og navnlig for at kunne vinde Indpas i de større Byer, vil det være nødvendigt for dem at opgive den solidariske Hæftelse og akceptere Aktieformen, ligesom Fællesforeningen, Danmarks Wholesale Society, selvfølgelig er baseret paa Aktier, tegnede af dens Medlemmer, de enkelte Brugsforeninger.

Hvad nu angaar Aktiekooperativselskabets Stilling til Indkomstskatten, er det i hvert Fald klart, at den Del af Overskudet, der fordeles mellem Medlemmerne i Forhold til deres Indkøb, lige saa lidt nu som før kan rammes af Indkomstskatten, ligesom ogsaa Medlemmerne stadig maa være berettigede til at holde deres Forbrugsdividende uden for deres Skatteindtægt. Tvivl kan kun opstaa med Hensyn til den Del af Overskudet, der tildeles Aktiekapitalen. Her er det

atter klart, at Medlemmerne maa medregne deres Aktiedividende til deres Skatteindtægt, ligesom de maa medregne deres Sparekasserente, men paa den anden Side maa en nøje Fastholden af det oven for anlagte Synspunkt, at kooperative Selskabers Aktiekapital kun fungerer som et bekvemt Obligationslaan, føre til, at Selskabet heller ikke for denne Del af sit Overskud kan blive Subjekt for en Indkomstskat. Selskabets Formaal er stadig at realisere Besparelser og ikke Profit. Man indvende ikke, at Selskabet forfølger et dobbelt Formaal, baade Profit og Medlemmernes Forsyning med Forbrugsartikler paa billigste Maade. Disse to Formaal ere indbyrdes modstridende, idet det ene ikke kan fyldestgøres uden paa Bekostning af det andet, og derfor kan fornuftigvis intet Selskab forfølge begge disse Formaal paa én Gang. Modsigelsen er netop løst derved, at det ene Formaal er blevet saaledes stækket, at det ophører at være Formaal og kun bliver et nødvendigt Onde.

Naar Forbrugsforeningen er bleven funderet paa Aktier med begrænset Dividende, er der sket den fornødne Tilpasning til de kapitalistiske Omgivelser, og den faar nu friere Hænder til at røre sig. Det vil snart vise sig, at Forbrugsforeningen vil kunne forskaffe sig adskillige af sine Varer billigere ved selv at producere dem end ved at købe dem af Grossister eller Fabrikanter, og Aktieformen afgiver den fornødne juridiske Ramme herfor. Dette, at Forbrugsforeningen producerer sine Varer, forandrer ikke en Tøddel af dens økonomiske Karakter. Den opretter f. Eks. en Skotøjsfabrik ved Hjælp af et Obligationslaan med Aktieforbrugsforeningen som Debitor og med Pant i Fabriken. En saadan

Fabrik maa naturligvis danne et selvstændigt regnskabsmæssigt Hele. De til Forbrugsforeningen udleverede Varer bogføres med den kalkulerede Produktionspris. Viser den saaledes bogførte Pris sig at være for højt anslaaet, fremkommer der for Fabriken et bogholdermæssigt Overskud, som imidlertid tilhører Forbrugsforeningen og i Virkeligheden kun er et af den og altsaa af dens Medlemmer sammensparet Beløb. Fabrikens økonomiske Succes beror selvfølgelig ikke paa slige Bogholderbegreber, men viser sig deri, at Forbrugsforeningen og altsaa dens Medlemmer faa de paagældende Varer billigere end før, hvad enten nu denne Forbilligelse (Besparelse) tilflyder Medlemmerne direkte i Form af lavere Priser eller indirekte i Form af forøget Forbrugsdividende. Overfor Beskatningsspørgsmaalet er Situationen ganske den samme som før. Falder Forbrugsforeningens Overskud og Medlemmernes Forbrugsdividende uden for Indkomstskattens Rækkevidde, gælder det samme om det forøgede Overskud og den forøgede Forbrugsdividende, der resulterer af den nye produktive Virksomhed.

Der kan være særlig Anledning til at præcisere, at Forbrugsforeningen ikke, fordi den optager en producerende Virksomhed, derved bliver til en Produktionsforening; den producerende Forbrugsforening er stadig en Forbrugsforening, en Forening af Konsumenter, ikke en Forening af Producenter; de i den produktive Virksomhed beskæftigede Arbejdere ere ganske at stille ved Siden af de i den distributive Virksomhed beskæftigede Kontorister og Ekspedienter; hine saa vel som disse kunne kun som Konsumenter, som Medlemmer af Forbrugsforeningen, faa Adgang til at tage Del

i dennes Goder. Det vil saaledes ses, at det samme Synspunkt, der førte til at holde de producerende Forbrugsforeninger fri for Indkomstskat, samtidig fører til en kategorisk Afgørelse af det navnlig i England saa omstridte Spørgsmaal, om de i Forbrugsforeningens produktive Virksomhed beskæftigede Arbejdere have Krav paa nogen Andel i denne Virksomheds Overskud. Naar dette Overskud viser sig at være et rent bogholdermæssigt Guttaperkabegreb, hvis eneste reelle Indhold er et af Forbrugerne sammensparet Beløb, bliver det lige meningsløst, naar Producenterne kræve Andel deri, som naar Staten kræver Skat deraf.

Naar det nøje fastholdes, at den producerende Virksomhed ikke forandrer en Tøddel i Forbrugsforeningens økonomiske Karakter, er det kun den logiske Konsekvens heraf, at det heller intet ændrer i Situationen, selv om den produktive Virksomhed bliver den dominerende, idet Forbrugsforeningen indskrænker sin Virksomhed til en enkelt Vare, som den selv producerer, f. Eks. Brød. Vi ere her naaede til de kooperative Brødforsyninger, som overalt have haft et saa overordentligt Held med sig, og som vi her i Danmark have et fortrinligt Eksempel paa i Arbejdernes Fællesbageri. Da her den produktive Virksomhed af naturlige Grunde trækker hele Opmærksomheden til sig, kan en overfladisk Iagttagelse let friste til at forveksle disse Foretagender med Produktionsforeninger eller, naar de ere baserede paa Aktier, endog med rent erhvervsmæssige Aktieselskaber, men i Virkeligheden ere de kun specialiserede Afarter af den producerende Forbrugsforening og af ganske samme Struktur som denne. Fællesbageriet i København er baseret paa Aktier à

10 Kr., tegnede af enkelte Individder eller Foreninger, og det begrænser Udbyttet af disse Aktier til 4 pCt. Den Økonomi, der realiseres gennem Foretagendet, kommer Forbrugerne til gode gennem lave Brødpriser. Priserne maa imidlertid af let forstaaelige praktiske Grunde holdes noget over den nøjeste Produktionspris, og det fra Tid til anden saaledes fremkomne Overskud udbetales — i hvert Fald foreløbig — ikke som Forbrugsdividende, men anvendes til Virksomhedens Udvidelse, ikke blot til Udvidelse af selve Brødfabrikationen, men ogsaa til Inddragelse af andre Produktionsgrene. Fællesbageriet har saaledes draget Kødforsyningen ind under sin Virksomhed, og dens Maal er at overtage Forsyningen af stadig flere og flere Forbrugsartikler, hvad enten den nu selv maatte producere dem eller ej. Dens Maal er saaledes at udvikle sig til en almindelig Forbrugsforening, der saa vidt muligt selv producerer sine Varer, om den end styrer mod dette Maal ad en anden Vej end man i sin Tid gjorde det i England. Maalet kan i og for sig naas lige godt, enten man begynder med en rent distributiv Forbrugsforening eller med en producerende Brødforsyning, og det kan derfor heller ikke undre, at vi finde en fælles Struktur i disse tilsyneladende saa forskellige Virksomheder.

Den praktiske Konklusion bliver for det første, at Fællesbageriet og lignende Virksomheder, trods deres aktiemæssige Fundament, ikke kunne rammes af en Indkomstskat, selv om denne inddrager Aktieselskaber som selvstændige Skattesubjekter, og dernæst, at den eventuelle Forbrugsdividende, som disse Foretagender

i Fremtiden maatte udbetale, ikke kan medregnes til Modtagerens Skatteindtægt.

Der er imidlertid en Ejendommelighed ved Fællesbageriets Organisation, som ved første Øjekast synes at virke lidt forstyrrende ind. Det sælger sit Brød ikke blot til sine Aktionærer, men til alle og enhver. Dette vil imidlertid kun sige, at Fællesbageriet har været i Stand til at faa den fornødne Aktiekapital tegnet ved at appellere til rent altruistiske Motiver, og at den derfor ikke har været nødsaget til at lægge den Hæmsko paa sin Virksomhed, som nødvendig maa følge af, at Aktieerhvervelse sættes som Betingelse for Medlemsskabet. Er denne Betingelse imidlertid falden, kan kun rent formalistiske eller vanemæssige Hensyn føre til at opstille andre Betingelser for Medlemsskabet, f. Eks. en formel Indtegnelse i Medlemsbogen med eller uden Erlæggelse af et Bagatelbeløb, de saakaldte Indtrædelsespenge. Fællesbageriet har med god Grund kastet disse traditionelle Hensyn over Bord og aabnet sit Medlemsskab for alle; man bliver Medlem uden tomme Formaliteter ved det haandgribelige Faktum, at man køber Bageriets Brød. I nøje Forbindelse hermed staar det naturligvis, at Bageriet sælger Varerne til Produktionsprisen i Stedet for at udbetale Forbrugsdividende, hvilket vilde være vanskeligt, men dog ingenlunde umuligt at gøre under disse Forhold.

Naar jeg har betegnet Forbrugerne og ikke Aktionærerne som et sligt Kooperativselskabs Medlemmer, har jeg taget Medlemmer i den i denne Sammenhæng eneste reelle Betydning af Formaalssubjekter, et juridisk Udtryk, der betegner de Subjekter, i hvis Interesse Virksomheden sker. At det er Forbrugerne, der ere

Medlemmer i denne Forstand, vil ikke kunne bestrides, da Virksomhedens Formaal ikke er at skabe Profit til Aktionærerne, men at levere billigt Brød til Forbrugerne. Af denne Forbrugernes Egenskab som Formaalssubjekter følger imidlertid, at det Overskud, som fra Tid til anden maatte hobes op i Virksomheden, tilhører Forbrugerne og ikke Aktionærerne. At Forbrugerne ere en ubestemt Kreds af Personer hindrer dem ikke i at optræde som Ejere, idet Retsvidenskaben netop for slige Tilfælde har dannet Begrebet »den juridiske Person«. At det ikke er dem, men Aktionærerne, der stemme paa Generalforsamlingen, har heller intet med Sagen at gøre. At Aktionærerne skulde være Ejere af Overskudet, vilde staa i Modstrid med Selskabets fundamentale Bestemmelser om, at der ikke maa tildeles Aktiekapitalen højere Profit end 4 pCt., thi Overskudet i Aktionærernes Hænder kunde ikke være andet end ophobet Profit. Forholdet er et lignende som ved en Legatkapital, der ejes af Formaalssubjekter, d. v. s. den ubestemte Kreds af Personer, til Fordel for hvem Legatet er stiftet (den juridiske Person), og administreres af Bestyrelsen. Men Legatets Kapital ejes selvfølgelig lige saa lidt af denne som af Legatstifteren. Den saaledes dragne Parallel med Legatkapitalen stemmer godt med, at Fællesbageriet lige som Legatet er bygget op paa altruistiske Motiver. Uklarheden paa hint Omraade fremkommer kun derved, at vi her ikke saaledes som ved Legater, have en Lovgivning eller Praxis, der fastlægger Konsekvenserne af de kooperative Foretagenders Væsen, og at man derfor under den herskende Lovløshed har været tilbøjelig til forskelsløst at over-

føre Synspunkter fra den kapitalistiske til den kooperative Verden.

For at vende tilbage til Beskatningsspørgsmaalet, vil det ses at være en Følge af det anførte, at det ovenfor vundne Resultat: at kooperative Selskaber af Fællesbageriets Type ikke kunne rammes af Indkomstskat, ikke ændres det mindste derved, at Selskabet sælger ikke blot til sine Aktionærer, men til alle og enhver. For en praktisk Iagttagelse synes dette ogsaa ret selvfølgelig. Naar et kooperativt Selskab kendes fri for Indkomstskat, naar det sætter Aktieerhvervelse som Betingelse for Medlemsskabet, kan det ikke pludselig blive skattepligtigt, fordi det ved frivillig Opofrelse af Individer og Foreninger bliver sat i Stand til at bortkaste denne Hæmsko paa sin Virksomhed, og fordi det da yderligere opgiver at føre en under disse Omstændigheder ganske hensigtsløs Registrering af sine Forbrugere.

Fra Arbejdernes gaar jeg over til Bøndernes kooperative Foretagender, Andelsmejerier og Slagterier. Skønt disse Foretagender sælge deres Varer paa Verdensmarkedet til den højest mulige Pris, skulle vi dog se, at deres Struktur stadig er den samme som Brugsforeningernes, at der derfor ikke kan være Tale om Overskud og altsaa heller ikke om Beskatning af dette.

Saa længe Bønderne i et Sogn hver drive deres eget Mejeri, kan der selvfølgelig kun være Tale om selvstændigt Overskud af Gaarden, ikke af Mejeriet. Bliver dettes Drift mere økonomisk, ytrer dette sig i forøget Overskud af Gaarden. Hvis nu 10 eller flere af Bønderne blive enige om at lade deres Mælk bearbejde i Fællesskab i et af disse Mejerier, som maaske

samtidig forsynes med nye Maskiner, bliver det stadig lige saa meningsløst at tale om selvstændigt Overskud af Mejeriet, som det er at tale om et saadant ved den Tærskemaskine eller den Tyr, som de anskaffe og benytte i Fællesskab. Det kan da ikke ændre Situationen, at de to eller tre Bønder blive til 100, og at Mejeriet forlægges til en selvstændig Bygning. Her have vi Andelsmejeriet. Viser dettes Drift sig økonomisk, vil det sige, at Bønderne faa deres Mælk forarbejdet, d. v. s. deres Smør produceret, billigere end før, og dette ytrer sig naturligt i et forøget Overskud af Gaarden, men der bliver ikke ved Siden af dette Plads for noget Overskud af Mejeriet. Dette vilde vise sig paa den haandgribeligste Maade, hvis Mejeriet fulgte den principielt naturlige Frengangsmaade at fordele Smørret in natura til Bønderne i Forhold til den leverede Mælk mod forholdsvis Betaling af de under Produktionen paaløbende Omkostninger. Af den rent tilfældige Grund, at Smør her til Lands er en Eksportartikel, viser det sig imidlertid mest hensigtsmæssigt at lade den videre Forsendelse og Forhandling af Smørret ske i Fællesskab gennem den dertil mest egnede Repræsentation, Mejeriet. Bonden faar nu ikke sit Smør returneret in natura, men i Penge. Den endelige Opgørelse kan selvfølgelig først finde Sted, naar Regnskabsaaret er sluttet, men der er naturligvis intet i Vejen for at give Bonden en fast à Conto-Betaling ved hver Smørforsendelse. Med Hverdags-sprogets sædvanlige Sløseri bliver nu denne à Conto-Betaling paa Smørret, hvilken selvfølgelig udmaales efter den leverede Mælk, udtrykt saaledes, at Bonden sælger sin Mælk til Mejeriet, og denne Unøjagtighed

fører en anden Unøjagtighed med sig, nemlig den, at det Nettoudbytte, som Smørret indbringer ud over à Conto-Betalingen, kaldes for Andelsmejeriets Overskud, skønt dette Overskud i Virkeligheden kun er det endnu ikke fordelte Restudbytte af Bøndernes Smør og derfor tilhører dem og ogsaa fordeles mellem dem i Forhold til den leverede Mælk. Denne unøjagtige Udtryksmaade, som for Nemheds Skyld følges i Andelsselskabernes Bøger, komme Andelsslagterierne sikkert til at bøde for i klingende Mønt. De engelske Domstole, hos hvilke man ikke kan vente sig nogen særlig Hensyntagen eller Kendskab til vore Andelsforetagender, ville næppe frikende Slagterierne for Indkomstskat, saa længe Begreberne: Køb, Salg og Profit figurere i deres Bøger og saaledes give dem Skin af at være almindelige profitsøgende Foretagender. For Mejeriernes Vedkommende er Faren mindre, da Smørret sælges paa dansk Grund frit om Bord og ikke saaledes som Flæsket først skal søge sin Køber efter Afladningen i England. Ganske sandt staar det altid i Slagteriernes Magt at unddrage sig Beskatningen ved at forhøje à Conto-Betalingen og saaledes reducere Overskudet til Nul; men det vil let ses, at det særlig her, hvor Varen sælges paa fremmed Grund til fluktuerende Priser, af praktiske Hensyn vil være nødvendigt at holde en vis Margin mellem à Conto-Betalingen og den kalkulerede Salgspris.

Det er for øvrigt let at fastholde Parallelen mellem de to tilsyneladende saa forskellige Ting som Andelsmejerierne og de producerende Forbrugsforeninger. Ogsaa Andelsmejeriet kan opfattes som en Forening af Konsumenter, blot at disse ikke efterspørge Varer,

men Tjenester, og lige som Forbrugsforeningerne selv producere deres Varer, saaledes producere Andelsmejerierne selv den efterspurgte Tjeneste: Bearbejdelsen af Mælken.

Der er vel den rent faktiske Forskel, at den af Forbrugsforeningens Medlemmer efterspurgte Vare er en umiddelbar Forbrugsartikel, hvis Forbilligelse ikke forøger Medlemmernes Indtægt, medens den af Andelsmejeriets Medlemmer efterspurgte Tjeneste er et Led i en Produktionsproces, saa at dens Forbilligelse medfører en Reduktion af Produktionsomkostningerne og altsaa en Forøgelse af Indtægterne. Medens derfor selve Fællesforetagendet i intet af Tilfældene kan beskattes af den fælles Grund, at det saakaldte Overskud kun er en af Medlemmerne sammensparet Kapital, bliver der dog den Forskel tilbage, at den af Andelsmejeriet udbetalte »Mælkedividende« maa lægges til Bondens Skatteindtægt, idet den forøger hans Gaards Overskud, medens den af Forbrugsforeningen udbetalte Forbrugsdividende ikke forøger noget som helst Overskud og derfor maa holdes uden for Modtagerens Skatteindtægt.

Tilbage staar at omtale Andelsforetagendernes finansielle Basis. De hvile alle paa begrænset Ansvar. Skal et Andelsmejeri oprettes, tegner hvert af Medlemmerne sig for en bestemt Sum, afpasset efter Antallet af hans Kør, f. Eks. 14 Kr. pr. Ko. Denne Sum indbetales imidlertid ikke, men optages som Laan i en Sparekasse, saaledes at Medlemmerne overfor Sparekassen hæfte solidarisk for hvers Indbetaling af sin Andel. For den saaledes rejste Kapital paabegyndes Anlægget af Mejeriet, og man skaffer sig da yderligere Kapital

ved Prioritering af dette. Vil man rede disse indviklede Traade ud af hinanden, bliver Forholdet det, at hvert Medlem tegner et vist Aktiebeløb, paa hvilket der imidlertid ikke indbetales en Øre. Men ved den ejendommelige Bestemmelse, at Aktionærerne hæfte solidarisk for Aktiebeløbets Indbetaling, bliver det muligt paa denne ikke indbetalte Aktiekapital i en Bank eller Sparekasse at optage et Laan af samme Størrelse som Aktiekapitalen. Da intet af Aktiekapitalen er indbetalt, bliver der selvfølgelig ikke Tale om at betale Dividende til den, men i Stedet for betales der Rente af Obligationslaonet. Af samme Grund vilde det være en unødigt Formalisme at udstede Aktiebeviser. Disse Forhold ændres imidlertid i Tidens Løb. Af det saakaldte Overskud, som Mejeriet afkaster, anvendes en bestemt Del til Laanets Afbetaling. Naar det nu erindres, at dette Overskud i Virkeligheden er en af Medlemmerne sammensparet Kapital, vil det let ses, at den sukcessive Indfrielse af Laanet ved dette Overskud i Virkeligheden er ensbetydende med, at Medlemmerne sukcessivt indbetale deres Aktier. Nu udstedes der Aktiebeviser (Andelsbeviser), repræsenterende den saaledes indbetalte Del af Aktiekapitalen, og der betales Dividende til denne; men denne Dividende er selvfølgelig begrænset til 4 pCt. Naar nu i Tidens Løb hele Laanet er blevet indfriet, er Aktiekapitalen altsaa fuldstændig indbetalt, og nu forsvinder Medlemmernes solidariske Hæftelse af den simple Grund, at der intet mere er at hæfte for. Foretagendet er nu et rent og skært kooperativt Foretagende paa Aktier med begrænset Dividende, lige som Fællesbageriet og Brugsforeningernes Fællesforening.

Saa vidt mig bekendt har intet af vore Andels-selskaber kunnet eller villet fuldstændig afbetale deres Gæld og saaledes fremtræde som umaskeret Aktieforetagende. Men det har dog sin store Interesse at præcisere, at de stile mod Aktieformen. Denne næsten naturnødvendige Udviklingsproces viser her med evident Tydelighed, at Aktieformen ikke ændrer en Tøddel i Foretagendets økonomiske Karakter, og at Aktiekapitalen med den begrænsede Dividende praktisk ganske fungerer som et Obligationslaan. Dette sidste har ogsaa faaet sin fulde Anerkendelse i Praxis derved, at man ikke fordrer Andelsbeviserne stemplede som Aktier, men efter den billigere Takst for Gældsbreve. Hovedbetydningen af det udviklede er imidlertid den, at man, hvis man drager Foretagender som Fællesmejerier ind under Aktieselskabers Beskatning, i Tidens Løb ikke vil kunne undgaa ogsaa at medtage Bøndernes Andelsforetagender.

Tager vi nu det kommunale Skattelovforslag for os, se vi, at den paagældende Paragraf først giver en almindelig Bestemmelse om, at Aktieselskaber og andre Selskaber med begrænset Ansvar er undergivet Indkomstskat. Om Forbrugsforeninger siges det dernæst, at der ingen Skattepligt paahviler dem, naar de ikke fordele Varer til andre end deres Medlemmer, og om Andelsselskaber, at de er fri for Skat, selv om Virksomheden ikke helt begrænses til Medlemmernes Kreds. Om kooperative Foretagender af Fællesbageriets Type siges intet.

Hvis dette Lovforslag, hvad rimeligt er, bliver ophøjet til Lov, gælder det med Hensyn til Forbrugsforeningerne at hævde, at de vedblive at være Forbrugs-

foreninger og altsaa bevare deres Skattefrihed, selv om de baseres paa Aktier, naar blot Aktiedividenden samtidig begrænses til Sparekasserenten, og at derfor navnlig Fællesforeningen falder udenfor Lovens Skatterammer. Det gælder i denne Sammenhæng endvidere at hævde, at den til Medlemmerne udbetalte Forbrugsdividende ikke skal medregnes til deres individuelle Skatteindtægter, uanset at dette ikke udtrykkelig er udtalt i de vedkommende Paragrafer. At Skattefriheden ifølge Lovforslaget kun tilkommer Forbrugsforeningen, naar den ikke sælger til andre end sine egne Medlemmer, er fuldt korrekt, saalænge Foreningerne — hvad de af praktiske Grunde sikkert vil vedblive at gøre — sælger til almindelige Butikspriser, og saaledes ved Salg til Ikke-Medlemmer vilde realisere almindelig Forretningsprofit.

Med Hensyn til Andelsforetagenderne gælder det ligeledes i første Række om at hævde, at deres Skattefrihed vedbliver at gælde, selv om de omforme sig til Aktieforetagender med begrænset Dividende. Bestemmelsen om, at Skattefriheden her ikke er betinget af, at Virksomheden begrænses til Medlemmernes Kreds, er ingen særlig Begunstigelse af Andelsselskaberne, under Forudsætning af, at de tillægge disse Ikke-Medlemmer samme Mælkedividende som de egentlige Medlemmer, saaledes at Forskellen mellem dem kun bliver den, at hine ikke deltage i Hæftelsen (ikke er Aktionærer), og derfor heller ikke stemmer paa Generalforsamlingen. Det nye, der herved indføres i Kooperationen, er i saa Fald ikke et profitmæssigt, men et rent altruistisk Element. Skal Skattefriheden imidlertid gælde, selv hvor Andelshaverne tjene almindelig For-

retningsprofit paa Ikke-Medlemmerne, er det unægtelig en Begunstigelse af Andelsselskaberne, som kun vil kunne forsvares ved afgørende praktiske Hensigtsmæssighedshensyn.

Den vanskeligste Stilling overfor Lovforslaget kommer kooperative Foretagender af Fællesbageriets Type til at indtage. Deres Skattefrihed er ikke udtrykkelig udtalt i Loven, de er fra første Færd af baserede paa Aktier, og de nyde ikke godt af den Sympati, som i vor bondevenlige Tid holder en skærmende Haand over Bøndernes Andelsforetagender og Brugsforeninger. Her er derfor Faren størst for, at Lovfortolkningen fejlagtig skal opfatte dem og beskatte dem som Aktieselskaber. Naar det imidlertid ifølge det ovenfor anførte maa hævdes, at disse Virksomheder er rent kooperative Foretagender af ganske samme Struktur som Andelsmejerier og Brugsforeninger, er deres Skattefrihed en simpel Konsekvens af den Skattefrihed, der er sikret disse sidste. En udtrykkelig Lovudtalelse er for saa vidt overflødig. At Fællesbageriet sælger til andre end sine Aktionærer, kan ingen Hindring være, da Andelsselskaberne med fuld Føje bevare deres Skattefrihed, selv om de udstrække deres Virksomhed udover Andelshavernes (Aktionærernes) Kreds; ja, Andelsselskabet holder sig endog fri af Skatten, selv om det tjener Penge ved denne sin Udenomsvirksomhed, medens et saadant Profitmageri paa Forhaand er udelukket ved Fællesbageriet, der sælger til Produktionspriser og konstituerer det mulige Overskud som en Slags almennyttig Samfundskapital. Netop af disse sidste Grunde kan man i nærværende Henseende ikke stille Fællesbageriet i Klasse med en Forbrugsforening, der (til

Butikspriser) sælger til alle og enhver, og man kan derfor ikke ved denne skæve Parallelisering frakende det Skattefrihed.

At Fællesbageriet er baseret paa Aktier, kan endnu mindre udelukke det fra Skattefrihed. Det er ovenfor udviklet, at et Kooperativselskab paa Aktier med begrænset Dividende ikke er noget Aktieselskab, og benægter man dette, maa man vel gøre sig klart, at man da i en fjærnere eller nærmere Fremtid kommer til at frakende ikke blot Brugsforeningerne, men ogsaa Andelsselskaberne deres Skattefrihed, efterhaanden som de — saaledes som det allerede er sket med Fællesforeningen — blive nødsagede til at antage Aktieformen.

Til Foredraget knyttede sig en Diskussion, hvoraf vi hidsætte følgende Udtalelser:

Folketingsmand Gustav Philipsen: I det interessante og skarpsindige Indledningsforedrag savnedes et væsentligt Punkt: Undersøgelsen af de mange forskellige økonomiske Sammenslutninger burde ogsaa have været udstrakt til Aktieselskaberne. Det forekom nemlig Taleren, at Dr. Pios Udgangspunkt med logisk Konsekvens maatte føre til, at ogsaa disse Selskaber maatte blive skattefri. Overhovedet var der næppe Tvivl om, at hvis Skattepolitikken bestemtes ved logiske Hensyn, vilde det være uden Mening at gøre Aktieselskaber skattepligtige til Staten. Indlederen var gaaet ud fra, at Aktieselskaber burde beskattes, men Taleren vilde opfordre ham til at motivere dette Standpunkt positivt. Motiveringen maatte søges i Selskabsformaalet: at tilvejebringe et Overskud for Aktionærerne; men Ulykken var, at der aldrig i Aktieselskabernes Love eller Prospekter stod noget om, at Formaalet var at tjene Penge; der angaves næsten altid et eller andet mere ideelt Formaal ved Siden af det (stiltiende underforstaaede) økonomiske. Og naar paa den anden Side

Indlederen vilde fritage Andelsslagterier og Andelsmejerier for Skattepligt, maatte det dog erindres, at disse Sammenslutninger forfulgte rent økonomiske Formaal lige saa fuldt som Aktieselskaberne: Bønderne havde næppe dannet deres Andelsselskaber for at skaffe Englænderne den Fornøjelse at spise godt Smør og godt Flæsk. Hvorfor gøre Forskel paa Aktie- og Andelsselskaber i saa Henseende?

Indlederen hævdede, at han ikke havde udtalt sig principielt for Beskatning af Aktieselskaber. Han havde akcepteret dette Standpunkt, fordi man i det foreliggende Indkomstskatteforslag — det være sig nu af Hensigtsmæssighedshensyn eller af andre Grunde — havde medinddraget juridiske Personer under Beskatningen. Men Taleren maatte selvfølgelig mene, at saavel juridiske som fysiske Personer kun burde beskattes, naar der var et Overskud at tage Skatten af, og at man derfor, selv om man beskattede Aktieselskaber, ikke kunde tage de kooperative Foretagender med. Iøvrigt kunde der jo være meget gode Grunde til at beskatte Aktieselskaberne; de var jo Retssubjekter og gererede sig i Samfundet i mange Henseender ganske paa samme Maade som de fysiske Personer.

Professor W. Scharling erklærede sig i det væsentlige enig med Folketingsmand Philipsen. Indlederens Foredrag var iøvrigt vel bygget; han havde med Flid og Kunst lagt Sten paa Sten, indtil der stod en Mur, som han mente ikke var til at bryde. En nærmere Undersøgelse vilde maaske dog nok vise, at der paa sine Steder manglede Kalk mellem Stenene. Udgangspunktet var jo Forbrugsforeningen, som ikke udfoldede nogen produktiv »Virksomhed« og hvor der ikke var noget Overskud, som kunde gøres til Genstand for Beskatning. Men Skridt for Skridt havde Indlederen udvidet Kredsen af de Sammenslutninger, han vilde have undtaget fra Skattepligten; og efterhaanden var han naaet til endog at undtage kooperative Aktieforetagender, samtidig med at han fastholdt, at egentlige Aktieselskaber maatte beskattes. Dette var aabenbart ikke rationelt. Heller ikke kunde Taleren følge Indlederen i hans Sondring mellem »kapitalistiske« og kooperative Foretagender; de sidstnævnte kunde meget vel være »kapitalistiske«; thi det var overhovedet ethvert Foretagende, der arbejdede med Kapital. Mod-

sætningen til det kooperative Foretagende var ikke det kapitalistiske, men det individualistiske. Ogsaa Indlederens Opfattelse af, hvornaar der fremkom et Overskud (ved Erhvervsvirksomhed) og naar ikke, syntes noget tvivlsom, jfr. Haandværkeres Sammenslutning i almindeligt Produktionsøjemed til gensidig Forsyning. Hovedfejlen hos Indlederen var, at han for meget havde taget sit Udgangspunkt i det positive Faktum, at vi staa overfor en ny Lov, der vil beskatte Aktiekapitaler; han havde ikke agtet tilstrækkeligt paa, at her var et Tilfælde, hvor Lovgivningens Standpunkt — som iøvrigt næsten altid i slige Spørgsmaal — var bestemt ved praktiske Hensyn, men dermed var det ingenlunde givet, at det ogsaa stemmede med en rigtig Betragtning af Forholdene.

Docent J. Warming: Indlederens Standpunkt var ensidigt. Han havde udelukkende deduceret fra Kooperationens Principer, men der burde ogsaa ses paa Beskatningens Principer, som jo kunde motivere baade Fradrag i og Tillæg til den Indtægt, der frembød sig til Beskatning. Ligesom det kunde være rationelt at indrømme Skattelæmpelser, f. Eks. hvor der var mange Børn eller af andre Grunde svigtende Skatteevne, saaledes kunde der til den anden Side gøres et Tillæg af Hensyn til den Fordel, man har af at være Medlem af en Forbrugsforening. Men om dette var hensigtsmæssigt, blev et andet Spørgsmaal. — Sammenstillingen af f. Eks. Arbejdernes Fællesbageri med en Legatkapital til Fordel for Konsumenterne var uholdbar. Selv om det oprindelig var bestemt, at Udbyttet ikke maatte overstige 4 pCt., kunde en saadan Bestemmelse jo med største Lethed ændres ved en Generalforsamlingsbeslutning.

Generaltolddirektør Rubin fremsatte en Række Bemærkninger, som i udførligere Form findes gengivne Side 290 ff.

Indlederen: Det har været min Hensigt at fremsætte min Opfattelse af de kooperative Foretagenders Væsen, og kun for at give det et praktisk Tilsnit, har jeg sat det i Forbindelse med det foreliggende Skatteforslag. Skattelovens Udgangspunkt er Foretagendets Overskud, og dette har jeg benyttet til at trænge ind i Kooperationens Væsen, som efter min Mening er det, at der intet Overskud fremkommer. Undersøgelsen er

for saa vidt af logisk Art, som jeg simpelt hen kun siger, at der kun kan tages, hvor der er noget at tage af. Det kooperative Bageri, som højest giver 4 pCt. i Udbytte, har et ikke-kapitalistisk Formaal, det giver intet Overskud, idet 4 pCt. Dividenden praktisk set kun fungerer som Forrentning af et Obligationslaan; men i det Øjeblik Maksimumsgrænsen for Udbytteprocenten sættes op over 4, ophører Foretagendet at være kooperativt, og da kan det beskattes. Men til en saadan Forandring, der ganske kuldaster Foretagendets oprindelige Karakter, bør der kræves absolut Enstemmighed blandt Parthaverne.

Folketingsmand Blem: Spørgsmaalet om Skattepligt eller Skattefrihed for Andelsforetagender burde rettest afgøres efter, om de holdt den kooperative Linje ren. En Forbrugsforening, der sælger til Ikke-Medlemmer, var ikke nogen ren kooperativ Forening; den burde beskattes. Og det samme gjaldt det Andelslagteri, der køber Svin af andre end Slagteriets Medlemmer, det Andelsmejeri, der køber Mælk fra en Herregaard, som ikke er Andelshaver, o. s. fr. At trække Linjen saaledes, vilde være heldigt, bl. a. fordi det var i Overensstemmelse med den engelske Skattepraksis. Spørgsmaalet maatte afgøres efter praktiske Hensyn; skulde man lade Teorien raade, vilde Afgørelsen jo nok falde anderledes ud; saaledes skulde Taleren indrømme, at han selv principielt var Modstander af at beskatte Aktieselskaber, fordi det var en Dobbeltbeskatning.